

РОЗДІЛ III

Історія та теорія етики

УДК 141.32

Олена Сичевська-Возняк

Проблематика свободи та знання у релігійно-екзистенційній етиці М. Бердяєва та Ф. Достоєвського

Статтю присвячено витокам філософської проблематики у творчій спадщині М. Бердяєва. Простежуються паралелі у філософських поглядах М. Бердяєва та Ф. Достоєвського, ставлення філософа до етико-філософських та релігійних ідей великого письменника. Осмислення спадщини Бердяєва дозволяє ввести в обіг сучасної антропологічної філософії досвід персоналістично-екзистенційного розмірковування. Низка філософсько-антропологічних та етичних понять – свобода, віра, знання, гріх, зло – розглядається в контексті загальної проблеми теодицеї крізь призму екзистенційно-персоналістської філософської парадигми.

Ключові слова: свобода, зло, знання, теодицея, антроподицея, екзистенціалізм, персоналізм.

Постановка проблеми. Підхід до філософської спадщини М. Бердяєва крізь призму персоналістично-екзистенційної теодицеї (антроподицеї) дає можливість не лише по-новому оцінити деякі тези його філософії, але й показати як цілісність концепції людини в екзистенційно-персоналістичній філософії, так і оригінальність трактування сенсожиттєвих та антропологічних проблем у творчості видатного представника російської релігійної філософії. Осмислення спадщини Бердяєва дозволяє ввести в обіг сучасної антропологічної філософії досвід персоналістично-екзистенційного розмірковування, що не може бути неактуальним в наш час. Суперечливі духовні процеси, що відбуваються в сучасній Україні, актуалізують проблему творчості як основи життєдіяльності людини, використання результатів творчості на благо людини та людства.

Аналіз проблеми антроподицеї як провідної теми філософії Бердяєва необхідно, на наш погляд, пов'язати із проблемами паралелей у його творчості із творчістю письменника-філософа, чий вплив на філософію Бердяєва був глибоким і незаперечним, що й постає як **мета** цієї статті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів. Намагаючись відшукати витоки теми виправдання людини в творчості Бердяєва, треба наголосити, що одним із духовних джерел виникнення та розвитку релігійної філософії в Росії в ХХ ст. була творчість геніального письменника Ф. Достоєвського. «В. Розанов, Мережковський, "Новий шлях", неохристияни, Булгаков, неоідеалісти, Л. Шестов, А. Білий, В. Іванов – всі пов'язані з Достоєвським, всі зароджені в його дусі, всі вирішують поставлені ним теми... Починається ера "достоєвщини" в російській думці і російській літературі» [11, с. 140]. А ось як визначає Бердяєв вплив Достоєвського на свій світогляд: «...первісне значення для мене мав Достоєвський» [4, с. 243]. Тому важливим є визначити місце Достоєвського у формуванні філософії екзистенціального спрямування та власне філософії Бердяєва через аналіз творчості письменника у Бердяєва у порівнянні з коментарями інших філософів.

Творчості Достоєвського Бердяєвим присвячена книга "Світоспоглядання Достоєвського" (книга написана за курсом лекцій, які прочитані у Вольфілі), розділ "Великий інквізитор" із книги "Нова релігійна свідомість та громадськість", статті "Одкровення про людину в творчості Достоєвського" "Ставрогін" та "Духи російської революції".

Бердяєв підкреслював, що головною проблемою творчої спадщини Достоевського є проблема людини, причому філософ вважав, що «Достоевський не психолог, як стверджують звичайно, але пневматолог, духовидець. Створені ним образи не творіння художньої фантазії, а духи, які викликані із глибини, які мають профетичний, пророцький характер» [14, с. 6]. Це стверджував і сам Достоевський: «Мене звать психологом: неправда, я лише реаліст у вищому сенсі, тобто зображую всі глибини душі людської» [8, с. 65].

Філософ називає духами літературних героїв письменника, тому що, по-перше, вони насправді, як вважає Бердяєв, не можуть існувати в дійсності, а, по-друге, логіка розвитку характеру підпорядкована розкриттю основної ідеї твору, а все інше, як побутові описи, пейзажі природи не мають самостійного значення. Якщо, вважає філософ, основним центром тяжіння є Версиков у "Підлітку" та Ставрогін у "Бісах", Іван Карамазов у "Братах Карамазових", навколо яких утворюється «вихор пристрастей людських стосунків» [3, с. 43], то від Олексія Карамазова та князя Мишкіна ("Ідіот") сходять рух до інших людей. Кожний твір письменника – геніальний експеримент над природою людини: "Підліток", "Ідіот", "Брати Карамазови" – проблема людської множинності, стосунків, кохання людини, "Записки із підпілля" – проблема роздвоєння особи, "Злочин та кара" – експеримент Раскольникова над власною природою, над собою, "Біси" – «доля людини, яка вичерпала свої сили у безмірності своїх прагнень» [13, с. 219].

«Людина є таємницею» [6, с. 63], яку не можна розгадати внаслідок її антиномічності. Двоїстість лежить в самій онтології людини, в її серці. «Полярність, антиномічність іде до самої глибини людської природи... Достоевський не споглядає спокою – вічності у глибині. Не тільки в тілесному та душевному плані відбуваються бурхливі зіткнення полярних протилежностей, але і в плані духовному. Це дуже суттєво для антропології та онтології Достоевського» [2, с. 51–52]. На думку Бердяєва, письменник став творцем та речником нової антропології, де аналізу підлягає нова людина – людина постгуманістичної епохи. Внаслідок руйнації ідеї про релігійні витоки особи, світ людини розпався на багато світів, образ людський множить, губить свою окресленість, що приводить до виникнення проблеми підпільної людини, людини з думками, які двоються. Виникає четвертий вимір людини – її ірраціональність. Тема двійництва розглянута письменником у "Двійнику" ("поява двійника ставить перед людиною питання про конкретність її реального існування" [15, с. 25]). Письменник прослідковує відділення маски від персонажа та боротьбу протилежних за своїми орієнтаціями початків у свідомості, що розглядається персонажем як відділення від себе гіршої частки своєї сутності.

Проблема підпілля аналізується Достоевським у "Записках із підпілля". Саме там виникає думка про те, що в глибині душі знаходиться темне, ірраціональне, що шлях підпілля починається з крайнього індивідуалізму, з бунту проти зовнішніх несприятливих обставин. «Підпільна людина заперечує будь-яку організацію загальної гармонії та благополуччя» [3, с. 138].

У темі підпілля Ф. Достоевського моделлю внутрішнього світу людини є трикутник, верхівкою якого виступає самосвідомість, лівий кут – феноменальний світ необхідності, а правий кут – світ свободи. Якщо ідеї необхідності та свободи не можуть співіснувати в одному просторі, то верхівка, самосвідомість роздвоюється. «Так цей трикутник, справді трагічний трикутник стає у світогляді Достоевського питанням найпершої ваги. Потрібно його сконструювати» [18, с. 194–195].

Одним із виразів антиномічності людини є її почуття, зокрема, кохання. Достоевський підкреслює, на думку філософа, трагізм кохання, розкриває в коханні два початки: безодню насолоди та безодню співчуття.

Проблема людини пов'язана також з проблемою свободи. Всі його твори, зауважує Бердяєв, присвячені аналізу шляхів людської свободи. Раскольников, Ставрогін, Іван Карамазов, які поставлені в досить жорсткі умови – усвідомлення неминучої, і, отже, трагічної безодні між собою та світом, ідуть на експеримент заради досягнення меж людської свободи.

Можна виділити в концепції Достоевського два види свободи. Перша свобода, яка лежить на початку шляху та друга, що лежить у кінці. «...Існує не одна, а дві свободи, перша та остання, свобода добра та зла та свобода в добрі, або свобода ірраціональна і свобода в розумі» [3, с. 57].

Ядро свободи знаходиться в душі, тому вона не детермінована природним світом. Тому людина може почувати себе вільною в умовах зовнішньої несвободи, і, навпаки, при сприятливих зовнішніх умовах бути підкореною власною нижчою природою. Підкоритися власній нижчій природі – це значить плисти за течією своїх власних бажань. Зосіма, персонаж "Братів Карамазових" виступає проти

розуміння свободи як задоволення всіх потреб, проти тиранії речей та звичок. На підтвердження цього, Зосіма розповідає історію "борця за ідею", який, знаходячись у в'язниці і не маючи там тютюну, мало не зрікся своєї ідеї. Тиранія речей приводить до тиранії накопичення та багатства. «Достоевського непокоїв "феномен багатства", його розтлінний вплив на людину» [10, с. 75].

Своєрідним вирішенням цієї проблеми для індивіда Зосіма вбачає в інституті "старецтва". Людина, яка обрала для себе духовного вчителя - старця, на певний час позбавляє себе свободи з тим, щоб навчитись долати свою нижчу природу, егоїзм та егоцентризм і досягнути справжньої свободи.

Людина може проявляти свою свободу через бунтарство. Тема бунтарства пов'язана з проблемою свавілля, з протиставленням себе суспільству. У зв'язку з цим «...основною трагедією, яка є вічною темою всіх романів Достоевського, є навіть не трагедія свободи, а трагедія людського свавілля. Людське свавілля протиставляється ним світовому порядку... Людині для її існування абсолютно необхідна свобода. Поза свободою вона почуває себе клавішею, штифтиком. В ім'я свободи вона жертвує розважливостю і зиском... і на цьому правильному і по суті благодатному шляху чекає й перша і страшна спокуса. Від свободи вона переходить у свавілля, вона позбавляється здатності кінцевого вибору і робиться іграшкою протилежних сил, які борються в ній» [16, с. 16; с. 18–19].

Людина, яка дає волю злу і забуває про відповідальність та обов'язок, які нерозривно пов'язані із свободою вибору, стає на шлях зла, злочину. Як стверджує Бердяєв, у такому випадку, «шлях свободи переходить у свавілля, свавілля веде до зла, зло - до злочину» [3, с. 69]. Нижчим проявом свавілля є вбивство інших людей (приклад – Раскольников), вищим – самовбивство (Кирилов). Переродження свободи у свавілля стає неминучим внаслідок відкидання ідеї Бога, що, в свою чергу, приводить до загибелі людини. Тому, якщо "...немає зв'язку людської свободи із свободою божественною, то немає і свободи. Якщо все дозволено людині, то свобода людська переходить у рабство у самого себе. А рабство у самого себе знищує людину" [3, с. 62]. Отже, замість шляху бунту, свавілля письменник пропонує інший шлях - шлях самоприборкання через релігійну правду. «Бунту Достоевський протиставляє ідеї християнської смиренності, братолюбства і самовдосконалення. Він пропагує цей шлях, вважаючи його єдино можливим» [7, с. 111].

Для людини самим найвідповідальнішим і найхвилюючим моментом стає проблема повсякчасного вибору і усвідомлення того, що при виборі однієї альтернативи всі інші, нереалізовані, так і залишаються можливостями і, отже, несе відповідальність за їхню нереалізацію. Тому людина при виборі повинна відкинути всі спокуси і протистояти всьому поганому, що є в світі, зберегти краще в собі, свій дух – образ Бога. Як підкреслює Достоевський, «роблячи людину відповідальною, християнство тим самим визнає і свободу її. Роблячи ж людиною залежною від кожної помилки в устрої суспільному, вчення про середовище доводить людину до досконалої безособовості, до досконалого визволення й від усілякого морального особистого обов'язку, від усілякої самостійності, доводить до мерзенного рабства, яке тільки можна уявити» [9, с. 116].

Проблема свободи, спокуси і пов'язана з цим проблема зла та теодицеї розкрита в "Братах Карамазових", зокрема, в поемі "Великий інквізитор", яка була розказана Іваном Карамазовим. Дух Великого Інквізитора, як стверджує Бердяєв, живий там, де віддають перевагу щастю, а не свободі. В поемі дві діючі особи – Христос, який «найбільше дорожив свободою, вільною любов'ю людини» [12, с. 221] та Антихрист, великий інквізитор Севільї, який «обіцяє людям щастя, але передусім, зневажає людей, тому що не вірить, що вони в силах винести тягар свободи, тому що гідні вічності» [12, с. 223]. Великий інквізитор вважає, що саме він любить людей, тому що він робить за них вибір. Спираючись на недоліки та слабкість людини, Антихрист пропонує людям три спокуси. «Великий Інквізитор визнає людство нездатним до християнської свободи, і в цьому його вихідна точка» [12, с. 253–254].

Бердяєв так тлумачить символи цих спокус. Першою спокусою є перетворення каменів у хліби. Христос пропонує людям хліб небесний. За ним, за таким його гаслом піде невелика купка людей, як вважає Антихрист. «...Великий Інквізитор так зневажає людей, так не вірить у вищу природу людини, що лише небагатьох вважає здатними піти шляхом вищого смислу життя, завоювати вічність, не спокуситися хлібом земним, полюбити передусім хліб небесний» [12, с. 226]. Для Антихриста існує лише людське стадо, яке викликає жалість. Як слушно зауважує В.Табачковський, «у "Братах Карамазових" така свобода передбачає звільнення інших від відповідальності, а заодно, й від свободи» [17, с. 92]. За цією поблажливостю до слабкості людей і стоїть, на думку Бердяєва, перша спокуса.

Другою спокусою виступає створення чудес, таємниць, які силою свого зовнішнього авторитету поневолюють людей. Христос не хотів віри, яка ґрунтується на примусі чуда. Чудо повинно відбутися

у результаті вільного з'єднання, вільної любові з Богом. Як підкреслює сам Достоевський, «повна свобода віросповідань і свобода совісті є духом справжнього християнства. Повір вільно – ось наша формула. Не зійшов Господь з хреста, щоб насильницьки впевнити зовнішнім чудом, а хотів саме свободи совісті» [8, с. 80–81]. У запереченні того, що людина може вільно брати Бога і у з'єднанні з ним спастися, містилася друга спокуса.

Нарешті, третьою спокусою є створення земних царств: «Христос відхилив спокутування земним царством, абсолютною державою, визнав поклоніння царю земному зрадою царю небесному...» [12, с. 230]. Це шлях людської влади, обоження держави як кінцевого устрою людства, який виступає третьою спокусою. Однак «тисячолітній досвід останнього (людства – авт.), вся його історія, на яку посилається кардинал, не можуть підтвердити його думки про згубність свободи, бо не вичерпані всі можливості людства» [1, с. 104]. Історія людства, вважає Бердяєв, має продовження тільки у разі подолання цих трьох спокус, але знову-таки, вільно, а не примусово.

Отже, головне, що повинна обрати людина – це свобода. Людина може розглядатися відповідальною, моральною і т.д., якщо вона є вільною. Якщо ж людина розглядає свободу як всюдозволеність, вона стає на хибний шлях, шлях зла. Поза людиною немає добра або зла, однак критерій їх лежить поза людиною, у Христі, боголюдині.

Якщо ж людина відкидає Христа, то вона у своїй могутності стає людинобогом. Для доведення, що вона насправді є такою, людинобог повинен довести, що його воля нічим не обмежена, він нічого не боїться – особливо смерті – чужої або своєї, бо немає вищого, немає того, хто би це заборонив. Інквізитор, попри його показовий демократизм, теж виступає людинобогом, тому що для самого Антихриста – його шлях, як це не парадоксально, це шлях небагатьох обраних, яким належить спокусити людство і закрити шлях до правди Христової.

Який сенс життя пропонують людині Христос та Антихрист? Антихрист – щастя, Христос – вільне самовдосконалення особи, яке нерозривно пов'язане з стражданням. Наша епоха обрала шлях Антихриста, вважає Бердяєв. «Але саме у втраченні одвічних ідеалів, великих думок, у відсутності вищої ідеї, вищого смислу, вищої мети життя... бачив Достоевський коріння та головну причину духовних хвороб свого часу» [17, с. 11].

Істинним джерелом нового гуманізму є "вища ідея", віра в безсмертя душі. У "Щоденнику письменника" Достоевський наголошує, що «без "вищої ідеї" не може існувати ні людина, ні нація. А вища ідея на землі лише одна, і саме – ідея про безсмертну душу людську, бо всі інші "вищі ідеї" життя, якими може бути жива людина, лише з неї однієї випливають... ідея про безсмертя – це саме життя, живе життя, її кінцева формула і головне джерело істини та вірної свідомості для людства» [8, с. 49–50].

Віра в безсмертя лежить в основі переоцінки Іваном Карамазовим проблеми зла. Для того, щоб користуватися свободою, пояснює Достоевський в "Братах Карамазових", люди повинні нести відповідальність за вибір зла чи добра. Отже, зло, як і добро має онтологічну реальність. Для письменника, зауважує Бердяєв, зло ніколи не може розчинитися, взагалі зникнути. «Бог та диявол борються в самих глибинах людського духу. Зло має глибинну, духовну природу... Якщо б Достоевський розкрив до кінця вчення про Бога, про Абсолют, то він змушений був би визнати полярність самої божественної природи» [3, с. 52].

Іван Карамазов заперечує "істину" та "гармонію", які спираються на зло, тобто заперечує онтологічну реальність зла (особливо при обговоренні страждань невинних дітей). Іван відкидає Христову правду, майбутню гармонію, розуміючи, що слідувати вченню Христа буде лише меншість людей. Можна погодитися з точкою зору Івана Карамазова, яку, найбільш імовірно, поділяє і сам Достоевський, що теодицея, яка будується на сьогоднішньому злі заради майбутнього добра, гармонії і заради якої в сьогоднішні повсякчасно гинуть люди, навіть діти, не варта того і є несправедливою. Однак, коли Іван Карамазов обирає шлях Великого Інквізитора, людинобога, упевнюючись у слабкості людини, то тут він істотно розходиться з Достоевським. Іван задає питання: чи варто пізнавати, робити вибір між добром і злом, якщо це коштує хоча б однієї сльозинки дитини? Бердяєв так формулює цю дилему: «У світі так багато зла та страждань, і в свободі – вся гідність світу та гідність людини. Уникнути зла та страждання можливо лише ціною заперечення свободи. Тоді світ був би примусово добрим та щасливим. Але він позбувся би своєї богоподібності: бо богоподібність – передусім у свободі» [3, с. 67].

Отже, «...зло повинно бути викоренено та випробувано, через зло щось відкривається, воно також шлях» [5, с. 88]. Зло отримує реальне існування в людині і тільки людина за нього відповідальна.

Бердяев виділяє три шляхи гармонії, які окреслені в творах Достоевського:

- 1) гармонія та рай без свободи, і, отже, без трагедії, без творчості,
- 2) гармонія, яка куплена ціною страждань та смертей багатьох попередніх поколінь,
- 3) гармонія через страждання та свободу, в яку увійдуть всі люди, що жили на Землі.

На думку філософа, Достоевський сповідав саме третій шлях.

Одним із духовних винаходів Достоевського є, за Бердяєвим, розуміння соціалістичної ідеології як різновиду релігії, але релігії хибної у своєму підґрунті: соціалізм намагається обожнити людину та її кінечне життя. Однак якщо люди не визнають чогось вищого, то вони починають триматися один за одного. Але таке братство за необхідністю не є справжнім, тому що у людей, як вважає письменник, внаслідок відпадиння від віри домінує "я", а не "ми". Достоевський апелює до народу і вірить у народ як носія істинної християнської релігії. Бердяев же вважав, що тільки особа та духовне вільне братство особистостей є виразником Христової правди.

Ще одним пунктом розходження була тема теократії. Достоевський виступав за майбутню теократію, філософ же "київського кола" вважає, що теократія на землі – це нонсенс, це спокуса обожнити державу, хай навіть і на чолі з духовним пастирем.

Висновки. Отже, Достоевський виступає одним із найбільш впливових предтеч ірраціоналістичної філософії антропологічного спрямування. Письменника можна вважати представником екзистенціалізму як певного типу мислення. Бердяев у своїй антроподицеї органічно продовжує ті ідеї, які становлять духовне ядро творчості Достоевського: проблема зла, проблема ірраціональності людини, проблема теодицеї, проблема свободи, проблема страждання та любові, нове тлумачення християнських істин, тлумачення соціалізму як різновиду релігії. Однак такі ідеї спадщини Достоевського, як ґрунтівництво, релігійне народництво, можливість теократії стали предметом критики філософа.

Джерела та література

1. Белопольский В. Н. Достоевский и философская мысль его эпохи. Концепция человека / В. Н. Белопольский. – Ростов на Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1987. – 208 с.
2. Бердяев Н. А. *Sub specie aeternitatis*. Опыты философские, социальные и литературные (1900–1906) / Н. А. Бердяев. – Спб.: Изд-е В. Пирожкова, 1907. – 440 с.
3. Бердяев Н. А. Мирозерцание Достоевского // Н. А. Бердяев о русской философии [Сост., вступ. ст. и примеч. Б. В. Емельянова, А. И. Новикова] | Н. А. Бердяев. – Ч. 1. – Свердловск: Изд-во Моск. ун-та, 1991. – С. 26–147.
4. Бердяев Н. А. Самопознание (Опыт философской автобиографии) / Н. А. Бердяев. – М.: Республика, 1991. – 448 с.
5. Бердяев Н. А. Смысл истории / Н. А. Бердяев. – М.: Мысль, 1990. – 176 с.
6. Достоевский Ф. М. Полн. собр. соч.: В 30 т. [Ред. Коллегия: В. Г. Базаров (гл. ред.) и др.] / Ф. М. Достоевский – Л.: Наука, Ленинград. изд-е, 1982. – Т. 24: Дневник писателя 1876 г. ноябрь–декабрь – 518 с.
7. Достоевский Ф. М. Полн. собр. соч.: В 30 т. [Ред. Коллегия: В. Г. Базаров (гл. ред.) и др.]. – Л.: Наука, Ленинград. изд-е, 1984. – Т. 27: Дневник писателя. Автобиографическое. *Dubia*. – 464 с.
8. Достоевский Ф. М. Полн. собр. соч.: В 30 т. [Ред. Коллегия: В. Г. Базаров (гл. ред.) и др.]. – Л.: Наука, Ленинград. изд-е, 1980. – Т. 21: Дневник писателя 1873–1878 гг. – 551 с.
9. Жуков В. Д. К проблеме человека в русской иррациональной философии на рубеже XIX–XX веков // Диалектика социального познания (под ред. Г. Г. Водолазова и А. В. Ермаковой) / В. Д. Жуков. – М.: Изд-во МГУ, 1979, С. 111–116.
10. Кашина Н. В. Человек в творчестве Ф. М. Достоевского / Н. В. Кашина. – М.: Худ. лит-ра, 1986. – 318 с.
11. Михайловська Н. А. Трагічні оптимісти: Екзистенційне філософствування в українській літературі XIX – першої половини XX ст. / Н. А. Михайловська. – Львів: Світ, 1998. – 215 с.
12. О Великом Инквизиторе: Достоевский и последующие / Сост., предисл. Ю. И. Селиверстова, послеслов. Г. Б. Пономаревой и В. Я. Курбатова. – М.: Мол. Гвардия, 1992. – 270 с.
13. О Достоевском. Творчество Достоевского в русской мысли / Сост. В. Б. Борисов. – М.: Книга, 1990. – 432 с.
14. Письма Н. А. Бердяева к Э. Ф. Голлербаху. В кн.: Минувшее. Вып. 14. – М.: Феникс, Atheneum, 1993. – Т. V. – С. 3–18.

15. Русская идея (сост. М. А. Маслин). – М., 1991. – 332 с.
16. Скобцева Е. Достоевский и современность / Е. Скобцева. – Париж: YMCA-Press, 1929. – 76 с.
17. Табачковський В. Г. Ф. М. Достоевський у зображенні сучасної буржуазної філософії / В. Г. Табачковський // Філософська думка. – 1971. – № 5. – С. 84–93.
18. Штейнберг А. З. Достоевский как философ / А. З. Штейнберг // Вопросы философии. – 1994. – № 9. – С. 186–196.

Sychevska-Vozniak Olena. The Problem of Freedom and Knowledge in the Religious-Existential Ethics of M. Berdyayev and F. Dostoevsky. The article is devoted to the origins of philosophical problems in the creative heritage of M. Berdyayev. There are parallels in the philosophical views of M. Berdyayev and F. Dostoyevsky, the attitude of the philosopher towards the ethical-philosophical and religious ideas of the great writer. Understanding Berdyayev's heritage allows us to introduce the experience of a modern anthropological philosophy into a personalized-existential reasoning. A number of philosophical-anthropological and ethical concepts - freedom, faith, knowledge, sin, and evil - are considered in the context of the general problem of theodicy through the prism of an existentially personalist philosophical paradigm.

Key words: freedom, evil, knowledge, theodicy, anthropodice, existentialism, personalism.

Сычевская-Возняк Елена. Проблематика свободы и знания в религиозно-экзистенциальной этике Бердяева и Ф. Достоевского. Статья посвящена истокам философской проблематики в творческом наследии Н. Бердяева. Прослеживаются параллели в философских взглядах Н. Бердяева и Ф. Достоевского, отношение философа к этико-философских и религиозных идей великого писателя. Осмысление наследия Бердяева позволяет ввести в оборот современной антропологической философии опыт персоналистической-экзистенциального рассуждения. Ряд философско-антропологических и этических понятий – свобода, вера, знания, грех, зло - рассматривается в контексте общей проблемы теодицеи сквозь призму экзистенциально-персоналистской философской парадигмы.

Ключевые слова: свобода, зло, знание, теодицея, антроподицея, экзистенциализм, персонализм.

Стаття надійшла до редколегії
03.10.2018 р.

УДК 614.253

**Людмила Фоменко
Олександр Голубєв**

Медична етика: на перетині науки і моральності

В статті розглянуто основні суперечності сучасної медичної етики Здійснено спробу аналізу факторів, які спричинили їх виникнення. Історичний поступ медицини з огляду на етичну складову здійснювався у напрямку її трансформацій від милосердної до комерційної. Сучасна медицина, яка намагається успішно лікувати людину шляхом впровадження найновіших технологій, досягнень реаніматології, трансплатології та ін., опинилася у кризовому становищі. Реалізація цих наукових впроваджень вимагає перегляду тих основних етичних норм, які в процесі її історичного розвитку визначали специфіку медичної діяльності як такої. Спроби заміни визначальних етичних принципів правовими нормами виявляються неадекватними. Найважна невідповідність моралі і права в межах медичної діяльності уможливило втрату медициною власного предмету.

Ключові слова: медична етика, медична діяльність, моральність, наука, право, милосердя, гуманізм.

Постановка проблеми. Медична етика впродовж більш ніж двох тисячолітньої історії становлення та розвитку наукової медицини була її невід'ємною складовою. Її проблематика виражала історичні тенденції поступу медицини на шляху саморозкриття власного предмету. Але незмінним залишалося її ядро, виражене основними моральними принципами, котрі концентрували вимоги відношення лікаря до хворої людини – «Не вбий!», «Не нашкодь!», «Допомогай людині усіма можливими засобами!». Імперативність цих вимог не піддавалася сумніву з часів Гіппократа. Корреляція ж їх